

غربالگری مهم‌تر است یا نابابوری ۲۰ درصد زوج‌ها؟

آدرس غلط برای بحران جمعیت

ایوب‌القاسم رحمانی

دبیر گروه جامعه

عجب گیسری افتاده‌ایم بین عده‌ای مدعی و همه‌چیزدان که تا تقی به توفی می‌خورد، زبان باز می‌کنند و چنان جامعه را متأثر از اظهارات‌شان می‌کنند که تمام رسانه‌ها و رسانه‌ها می‌باید مدت‌ها بنویسند و منتشر کنند که چه بوده و چه شده است. یک نفر یک تونیتی می‌زند و یک ادعایی می‌کند، یک جریانی راه می‌افتد که آن سرش ناپیدا! مخالفان و موافقان یا در عرصه می‌گذارند و یکدیگر را متهم می‌کنند. تا اینجا از اصل مساله چیزی نگفتم، چون این رویه در موضوعات مختلف وجود دارد و تعمداً می‌خواستم بدانید یک جریانی همیشه و در همه موضوعات وجود دارد که همین‌طور ثابت و درحال بازتولید است. این بار در ارتباط با مساله غربالگری جنین و در گذشته هم در ارتباط با موضوعات دیگر. مساله از تونیت کبری خزعلی آغاز شد. رئیس شورای فرهنگی، اجتماعی زنان و خانواده در شورای عالی انقلاب فرهنگی، ظهر پنجشنبه در تونیتی نوشت: «عرض تبریک به مادران و پرسنل خدمت وزارت بهداشت. بالاخره با تلاش برخی نمایندگان انقلابی مجلس، اجبار به غربالگری توسط

مادر و پزشکان با تجویزهای غیراستاندارد و غیرمتقن علمی (که باعث قتل جنین می‌شود) برداشته شد. حالا دیگر هیچ پزشک و مادری مجبور به غربالگری و کشتن جنین نیست. انتشار این تونیت همانا لشکرکشی موافقان و مخالفان مساله غربالگری جنین هم همانا! هرکسی از دید خودش به ماجرا ورود کرد و سعی می‌کرد تا با متهم کردن طرف مقابل ادعای خودش را به کرسی بنشانند. در ادامه به دو مساله خواهیم پرداخت؛ مساله اول استدلال موافقان و مخالفان غربالگری جنین در ایران است، اما مساله دوم که از اهمیت بیشتری هم برخوردار است تبیین فضای موجود و به چالش کشیدن این استدلال‌هاست. استدلال‌هایی که نشان می‌دهد موافقان و مخالفان هنوز از فضای واقعی درک و فهم روشنی ندارند و سعی می‌کنند با پافشاری بر همین مصداق اصل ماجرا از زیر سوال ببرند. به‌عنوان کلان‌ترین ایراد و بزرگ‌ترین ادعایی که در این بین مطرح شد، ارتباط این ماجرا با افزایش جمعیت در کشور است. دو طرف ماجرا و موافقان و مخالفان، هنوز از ملزومات و شرایط مورد نیاز برای افزایش جمعیت در کشور مطلع نیستند که چنین موضوع مهمی را به جای اینکه متأثر از اقتصاد و ازدواج و درمان زوج‌های ناباور و مسائل مهم این‌چنینی ببینند در غربالگری جنین دنبال پاسخ به آن هستند. به هر شکل در بدوضعیتی گیر افتاده‌ایم!

جنجال بر سر یک پیشنهاد

قبل از بیان ادعاهای موافقان و مخالفان، بد نیست واکنش مجلس نسبت به این ماجرا پرحاشیه را بخوانیم. حسینعلی شهبازی، رئیس کمیسیون بهداشت و درمان مجلس شورای اسلامی در ارتباط با این ماجرا گفت: «چنین مصوبه‌ای به مجلس شورای اسلامی ارائه نشده و این موضوع در قالب پیشنهادی در کمیسیون مشترک طرح جوانی جمعیت و تعالی خانواده مطرح شده است. چهار نفر از اعضای کمیسیون بهداشت و درمان عضو کمیسیون مشترک هستند و براساس این پیشنهاد غربالگری اجباری لغو می‌شود. البته اگر والدین تقاضا کنند یا پزشک تشخیص دهد انجام می‌شود. به دلیل موافقت مجلس با بررسی طرح جوانی جمعیت براساس اصل ۸۵ قانون اساسی و به نیابت از صحن علنی، مصوبات کمیسیون مشترک در صحن علنی بررسی نمی‌شود و مستقیماً به شورای نگهبان برای تأیید ارائه می‌شود. می‌گویند ممکن است سق‌های غیرقانونی انجام شود اما براساس گزارش پزشکی قانونی تمام سق‌هایی که در پی غربالگری انجام شده فقط ۱۰ هزار سق‌ بوده درحالی‌که بسیاری از سق‌جنین‌ها غیرقانونی بوده است. درواقع آمار واقعی سق‌جنین در کشور بین ۳۰۰ تا ۶۰۰ هزار است و هیچ ربطی هم به موضوع غربالگری ندارد.» محمدحسین فرهنگی، سخنگوی هیات‌رئیس مجلس هم در واکنش به این اتفاق گفت: «حذف غربالگری زنان باردار مصوبه مجلس نیست، بلکه این موضوع در قالب پیشنهادی در یکی از کمیسیون‌های مجلس مطرح شده و جالب اینکه در مورد آن نیز تصمیم‌گیری نشده است. دراین‌باره نمی‌توان به اظهارنظر نمایندگان ایراد قانونی گرفت، اما آنچه نیاز به اصلاح دارد توجه به این موضوع است که نظر یک نماینده ارتباطی به مصوبات و نظر مجلس ندارد.» علی اصغر عنایستانی، سخنگوی کمیسیون مشترک طرح جوانی جمعیت و تعالی خانواده هم با تأکید بر اینکه غربالگری در کشور هیچ وقت الزامی نبوده و اکنون هم ممنوع نشده است، گفت: «وضعیت فعلی غربالگری نه به نفع مادران و نه به سود افزایش جمعیت است و تنها عده‌ای سودجو از آن بهره می‌برند. این کمیسیون به دنبال ساماندهی این وضعیت است و کاملاً احتمال ایجاد حاشیه‌های پیش از موعد از سوی مافیای مالی پشت سر غربالگری را می‌دایم. الان در مقام سخنگوی کمیسیون مشترک طرح جوانی جمعیت و تعالی خانواده ترجیح می‌دهم بیش از این صحبت نکنم؛ چراکه باید بحث‌های تخصصی مفصلی درباره‌اش انجام داد، در نتیجه زمانی که مساله مذکور تبدیل به قانون و ابلاغ شود، چنین خواهیم کرد تا تحت‌تأثیر فضاسازی مافیایی پشت صحنه قرار نگیریم.» با این تفاسیر ما درباره موضوعی حرف می‌زنیم که هنوز به قطعیت نرسیده و صرفاً یک پیشنهاد مثل هزاران پیشنهاد دیگر است که معلوم نیست در پایان چه عاقبتی داشته باشد!

استدلال موافقان غربالگری

از تونیت خزعلی که بگذریم و این گلابه را هم داشته باشیم که وقتی هنوز طرح و برنامه‌ای قطعی نشده است و تصمیم‌نهایی درباره آن گرفته نشده است چرا اخبار مربوط به آن منتشر می‌شود و این‌طور جامعه و رسانه را ملتهب می‌کند. می‌رسیم به ادعاهای موافقان طرح غربالگری که البته تعداد آنها بیشتر از تعداد مخالفان بود و شاید اصلاً همین مساله این مقدار بر التهاب فضای ایجاد شده دامن زد. عمده ادعای آنها هم حول مساله مولید سالم بود و برعکس مخالفان که ادعا دارند با وجود غربالگری تعداد زیادی از نوزادان پیش از تولد سقط می‌شوند و این مساله روی ماجرای افزایش جمعیت اثر می‌گذارد غربالگری را تأیید می‌کنند. یکی از موافقان غربالگری جنین ناهید خداکرمی، عضو شورای عالی نظام پزشکی است. او بعد از حواشی اخیر پیش آمده و ماجرای طرح عدم غربالگری گفت: «سال ۹۰ زمره کاهش نرخ باروری در کشور مطرح شد و سازمان ملل گزارشی منتشر کرد و در آن عنوان شد ایران در ۲۰۳۰ ممکن است به سرعت به طرف پیری جمعیت برود. نسخه‌های متعددی برای بهبود روند رشد جمعیت مطرح شد و درحال حاضر مجلس یازدهم بحث سند تعالی جمعیت و خانواده را در دست بررسی دارد که اقداماتی برای تشویق خانواده‌ها به فرزندآوری و اقدامات بازدارنده برای ممانعت از کاهش جمعیت در آن پیش‌بینی شده است که از آن جمله به حذف غربالگری جنین می‌توان اشاره کرد. برخی در دفاع از این طرح عنوان می‌کنند در غربالگری ممکن است برخی جنین‌های سالم از بین برود یا جنین‌هایی با نقص ساده حذف شوند. جدا از اینکه بحث کنیم غربالگری لازم است یا نه که به نظر من لازم است و سه مورد از ناهنجاری‌هایی که باعث عسر و حرج خانواده شود را تشخیص می‌دهد اما طرح این مسائل برای افزایش جمعیت یک بیراهه بزرگ و پاک کردن صورت‌مساله در کشور است. برخی تصور می‌کنند ممانعت از ۱۲ هزار سقط درمانی می‌تواند به توسعه جمعیت کمک کند. این سق‌ها، بچه‌های ناهنجاری هستند که هزینه سرباری برای خانواده و نظام سلامت دارند ولی البته حق هر انسانی است که زنده بماند اما ساده‌انگاری است که تصور شود با قطع غربالگری می‌توان نقشی در توسعه جمعیت داشت. انجام غربالگری درحال حاضر به عهده مادر است. پزشک و ماما در این خصوص به مادر توصیه می‌کنند که انجام بدهند اما مادر می‌تواند این کار را نکند ولی گاهی دیده شده است در صورت به دنیا آوردن نوزاد معلول آنان طرح شکایت می‌کنند و می‌گویند چرا اجبار نکردید و خیلی از پزشکان و ماماها در مراجع قضایی محکوم شده‌اند. طرح حذف آزمایش‌های غربالگری برای افزایش جمعیت یک بیراهه بزرگ و پاک کردن صورت‌مساله در کشور است. ساده‌انگاری است اگر تصور شود با حذف آزمایش‌های غربالگری می‌توان جمعیت کشور را زیاد کرد.» استدلال موافقان غربالگری هم بر ادعای انوشیروان محسنی‌نبدپی، رئیس پیشین سازمان بهزیستی استوار است که در اواخر تیرماه ۱۳۹۷ گفت که حدود یک میلیون و ۳۵۰ هزار معلول تحت پوشش خدمات بهزیستی هستند. همچنین بنا بر آمار گفته می‌شود حدود ۱۲ درصد از جمعیت ایران را معلولان تشکیل می‌دهند که از این میزان در حدود ۲ میلیون نفر دارای معلولیت شدید و ۶/۵ میلیون نفر معلول کم‌توان در ایران زندگی می‌کنند. مساله‌ای که با انجام غربالگری امکان جلوگیری دارد.

استدلال مخالفان غربالگری

این تست را انجام دهند، یکی از دلایل انجام تست غربالگری، تعیین جنین مبتلا به سندروم داون است اما احتمال به دنیا آمدن نوزاد سندروم داون یک در هزار است. بعد از انجام تست‌های بارداری در ایران به حدود ۱/۱۶ درصد مادران باردار گفته می‌شود که احتمال دارد جنینی با عوارض سندروم داون به دنیا بیاورند. حال اینکه این عدد در انگلستان ۱/۸ تا ۵/۲ درصد است. احتمال منفی یا مثبت کاذب بودن این آزمایش‌ها ۴ تا ۵ درصد است اما با وجود این آزمایش‌های غربالگری در کشور اجباری است اما سالانه حدود ۳۰۰۰ نوزاد مبتلا به سندروم داون در کشور به دنیا می‌آید، یعنی جواب ۳ هزار آزمایش، منفی کاذب است. بعد از انجام آزمایش‌های غربالگری به حدود ۱۵۰ تا ۱۶۰ هزار خانواده گفته می‌شود که احتمال دارد فرزندی مبتلا به سندروم داون به دنیا بیاورند، دانستن این نکته، می‌تواند هزینه مالی و روحی زیادی را به خانواده‌ها تحمیل کند. از ۱۵۰ تا ۱۶۰ هزار خانواده حدود ۲۰ تا ۳۰ هزار خانواده جنین خود را سقط می‌کنند، حال اینکه فقط یک‌هزارم احتمال دارد، فرزندی مبتلا به سندروم داون به دنیا بیاید و این به آن

در مقابل اما همان‌طور که گفتیم، مخالفان انجام غربالگری جنین در کشور، این امر را ممانعی بر سر راه افزایش جمعیت قلمداد می‌کنند و معتقدند تعداد زیادی از افرادی که به چنین تستی تن می‌دهند، به دلایل مختلفی که خیلی از آنها علمی هم نیست به سق‌جنین راضی می‌شوند. امیرحسین بانکی‌پور، رئیس کمیسیون جمعیت و تعالی خانواده مجلس شورای اسلامی، درباره اصلی‌ترین دلیل پیشنهاد حذف طرح غربالگری گفته است: «طرح غربالگری، فشار اقتصادی زیادی را به خانواده‌ها تحمیل می‌کند و مشکلات بسیاری برای خانواده‌هایی که می‌خواهند فرزندی به دنیا بیاورند، ایجاد کرده است.» روز گذشته یکی از روزنامه‌ها هم در ارتباط با همین مساله به نقل از یک متخصص پزشک عمومی و اجتماعی نوشت: «طرح غربالگری در کشور به‌درستی اجرا نشده است. در کشورهای توسعه‌یافته فقط ۳۰ تا ۳۴ درصد جمعیت زنان باردار تست غربالگری را انجام می‌دهند، حال اینکه در کشور ایران، بالای ۹۵ درصد مادران این تست را انجام می‌دهند؛ حدود ۶۰ درصد از مسادران ایرانی نمی‌دانند که چرا باید

واکنش وزارت بهداشت

دو طرف موافق و مخالف نظرات خودشان را دادند و حسابی به سر و کله یکدیگر زدند. حتی برخی چهره‌های رسانه‌ای و فعالان مجازی دو جریان موافق و مخالف هم‌به‌میدان آمدند و کم‌نگذاشتند و حسابی از خجالت هم درآمدند. اما همه چشم‌انتظار واکنش وزارت بهداشت به‌عنوان متولی اصلی این امر بودند. چشم‌انتظاری که عایدی‌اش صرفاً رشته تونیتی از سوی کیانوش چنانپور، رئیس مرکز اطلاع‌رسانی وزارت بهداشت بود. او در این باره نوشت: «وزارت بهداشت به‌عنوان تولیت سلامت در قبال تولد کودکان سالم و سلامت نسل آینده، خود را مسئول می‌داند. غربالگری بیماری‌های ژنتیکی که برپایه شواهد علمی و فناوری‌های موجود، پیشگیری از آن میسر باشد، سیاستی در راستای ارتقای سلامت عمومی است، هم‌زمان وزارت بهداشت خود را در قبال سیاست‌های کلان جمعیت و مقابله با پدیده سق‌غیرقانونی و غیرعلمی نیز متعهد می‌داند... غربالگری بیماری‌های ژنتیکی جنین هیچ‌گاه اجباری نیست و دستورالعمل وزارت بهداشت در این باره با مشارکت آگاهانه والدین، عملی شده و البته نقش موثری در کاهش موارد تولید بیماری‌های ژنتیکی از جمله سندروم داون... داشته و خواهد داشت. همه در قبال جمعیت و سلامت جمعیت در چارچوب دستاوردهای دانش نوین بشری مسئولیم، نه یک کلمه بیش و نه یک کلمه کم.»

معناست که خانواده‌های زیادی، جنین سالم خود را از بین می‌برند. شاید منفعت اقتصادی سبب پافشاری بر انجام این غربالگری‌ها باشد، چرا که برخی از انجام غربالگری سالانه حدود ۱۰۰ هزار میلیارد تومان درآمد دارند. «کبری خزعلی هم که تمام حواشی با تونیت او آغاز شد بعد از اینکه تونیتش را حذف کرد در ارتباط با ماجرای غربالگری خاطرنشان کرد: «برخی پزشکان به خاطر اینکه اجازه سقط نمی‌دهند و تصمیم به قتل نمی‌گیرند، مجازات می‌شوند. حالا ما می‌خواهیم مجازات پزشکان حذف شود و قطعاً بدانید این طرح برای دفاع قاطع از پزشکان است.» او همچنین خردماه اسما در جریان یک میزگرد گفته بود: «در سه ماه اخیر، ۹۲ هزار سقط غیردرمانی و غیراستاندارد در کشور رخ داده و طبق اعلام وزارت بهداشت در سال ۹۲ هم روزانه ۱۰۰۰ سقط غیردرمانی و جنایی در کشور انجام شده است. غربالگری‌های غیراستانداردی درحال انجام است و هیچ جای جهان این شیوه را نمی‌پذیرند، هم‌کنون طرح غربالگری برای همه مادران اجباری است درحالی‌که در جهان تنها در شرایطی خاص انجام می‌شود.»

فکری به حال ۲۰ درصد زوج ناباور کشور کنید

سوی مساله کاهش میزان ازدواج و افزایش سن ازدواج و آمارهای نگران‌کننده آن، تعداد زوج‌های ناباور هم می‌تواند یکی از مسائل جدی باشد که به‌جای تمرکز و سرمایه‌گذاری روی مساله غربالگری و ممنوعیت آن توجهات به این سمت وسو جلب شود. چندوقت پیش «دفتر سلامت و جمعیت خانواده وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی» طی آمارهای اعلام کرد حدود سه میلیون زوج ناباور در کشور وجود دارد. محمدرضا صادقی، جنین‌شناس و رئیس پژوهشگاه و مرکز فوق تخصصی «درمان نابابوری و سقط مکرر ابن سینا تأکید کرد: «نابابوری در کشور ما بین ۱۵ تا ۲۰ درصد میان زوجینی که در سنین باروری هستند شیوع دارد.» سیدحامد برکاتی، مدیرکل سلامت خانواده، جمعیت و مدارس وزارت بهداشت در این رابطه هم چندماه پیش گفت: «بین ۱۵ تا ۲۰ درصد جمعیت کشورها با توجه به سن ازدواج و اقلیم کشورها دچار نابابوری هستند. درمورد نابابوری هزینه‌های درمان باید با حمایت بیمه پرداخت شود اما بیمه باید بدانند این خدمات کجا، با چه هزینه‌ای و برای چه کسی اجرامی شود. امیدواریم تا آخر امسال این خدمات وارد پوشش بیمه شود. در این مورد تصمیم‌گیرنده شورای عالی بیمه است.» پس لزوم سرمایه‌گذاری در این مورد بیشتر از سایر موارد هم احساس می‌شود. کاهش هزینه‌های بسیار بالا و تحت پوشش بیمه قرار گرفتن درمان نابابوری می‌تواند عایدی و نتیجه بهتری نسبت به سایر مسائل حاشیه‌ای در پی داشته باشد و به مساله افزایش جمعیت کمک کند. با جمع‌بندی آنچه گفته شد، می‌توان نتیجه‌گیری کرد این بلبشویی که حول ماجرای غربالگری در کشور به راه افتاده است خیلی به واقعیت مساله جمعیت کشور نزدیک نیست و باید کلان‌تر و جدی‌تر به مساله جمعیت نگاه کرد.

کاهش ۴۰ درصدی ازدواج و شیب کند فرزندآوری

در همه دستگاه‌ها برسد و نیازمند حمایت‌های قضایی هم هستیم. با این روند در ۳۰ سال آینده یکی از کشورهای پیر دنیا خواهیم بود و این مساله در همه حوزه‌های علمی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی کشور خطرناک است. رشد جمعیت کشور اوایل انقلاب حدود ۲/۵ درصد بود اما اکنون در سال ۹۹ برای اولین بار به زیر یک درصد رسیده است. در سال‌های اول پس از انقلاب در سال‌های اول با افزایش نسبی جمعیت مواجه شدیم، بعد با روند با ثبات مواجه شدیم و امروز با روند رو به کاهش مولید مواجه هستیم.» چندی پیش در تحلیل چرایی عدم تمایل زوجین به فرزندآوری هم عللی غیر از مسائل مربوط به معلولیت و غربالگری و این‌طور چیزها بیان شده بود. مرکز پژوهش‌های مجلس در شناسایی عوامل بازدارنده فرزندآوری در ایران طی گزارشی نوشت ۲۶ درصد خانواده‌ها به دلیل نگرانی نسبت به آینده شغلی فرزندان‌شان، ۷۱ درصد به دلیل افزایش مشکلات اقتصادی یا تولد فرزند جدید، ۶۸ درصد به دلیل درآمد نا کافی و... تمایلی به فرزندآوری ندارند و همان‌طور که می‌بینید عمده علل عدم فرزندآوری محدود به مسائل اقتصادی و اجتماعی است.

کاهش به کمی بیش از ۵۰ هزار ازدواج تنزل یافته است. سازمان ثبت احوال ضمن اعلام اینکه متولی اصلی ارائه آمارهای ازدواج و طلاق فقط و فقط این سازمان است، گفته میانگین سن ازدواج در کل کشور در دامادها ۲۹/۲ و میان عروس‌ها ۲۴/۴ است. سیدحامد برکاتی، مدیرکل سلامت خانواده، جمعیت و مدارس وزارت بهداشت هم در ارتباط با کاهش میزان ازدواج و فرزندآوری در کشور گفت: «سال ۹۲ حدود ۱۳ میلیون جوان در سن ازدواج داشتیم که اکنون به ۱۰ میلیون نفر رسیده است. هم‌زمان تمایل به فرزندآوری کمتر هم در کشور داریم. درمورد کاهش میزان ازدواج و کاهش فرزندآوری جوانان مقصر نیستند، حمایت‌های دولتی باید بیشتر و کامل‌تر بشود. در هر صورت از سال ۸۹ سالانه ۶ درصد از سال ۹۷ هر سال ۸ درصد از میزان ازدواج در کشور کم شده است. چاره کار فقط دادن وام ازدواج ۱۰۰ میلیون تومانی نیست. در برخی مناطق کشور خانواده‌هایی برای وام ۱۰۰ میلیونی فرزندان خود را وادار به ازدواج می‌کنند. راهکار اساسی حمایت از ایجاد شغل و ایجاد فضای امنیت روانی، اجتماعی و اقتصادی است و البته حمایت از فرزندآوری نیز باید از حد شعار به اقدامات عملی

ایس یک دعوای زرگری در رابطه با ادعاهایی بود که حول یک پیشنهاد ایجاد شد. اما واقعا مساله جمعیت و رشد و کاهش آن و حرکت به سمت پیری و مسائلی از این دست، ارتباط قابل توجهی با انجام غربالگری جنین دارد؟ خوب پرواض است که این‌طور نیست. ناپایده انگاشتن مسائل مختلف اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و بهداشتی در مساله جمعیت کشور به‌نوعی پاک کردن صورت‌مساله است. به‌همین خاطر بد نیست سمت‌وسوی انتقادات را به طرف دیگری بکشیم و به‌دنبال پاسخ به سوالات اساسی‌تر و بنیادی‌تری باشیم. در باب مساله افزایش جمعیت، طبیعتاً ابتدا باید ازدواج صورت بگیرد تا حاصل آن فرزندآوری و افزایش تعداد جمعیت کشور باشد. بعد از ازدواج باید خانواده‌ها انگیزه و علت کافی برای فرزنددار شدن را داشته باشند و از آن بالاتر اصلاً این امکان را داشته باشند، یعنی جزء زوج‌های ناباور نباشند. کمی جزئی‌تر که بنگریم، در یک دهه گذشته به گواه آمارهای دفتر سلامت جمعیت و خانواده وزارت بهداشت، ازدواج ۴۰ درصد کاهش داشته؛ چرا که در سال ۸۹ تعداد ازدواج‌های ثبت شده ۸۹۰ هزار مورد بوده و این تعداد در سال گذشته با ۴۰ درصد